

ȘCOALA MATEMATICĂ DE LA CARANSEBEȘ LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XIX-LEA. CÂTEVA CONSIDERAȚII

Costin FENEȘAN

Arhivele Naționale București

Prin ordinul din 19 octombrie 1791¹, Consiliul Aulic de Război a ordonat Comandantului Regimentului 13 de graniță româno-iliric să înființeze în șapte din localitățile sediu de companie - la Biserica Albă, Berzeasca, Moldova Nouă, Bozovici, Mehadia, Slatina Timișului și Caransebeș – câte o școală capitală (Hauptschule) cu limba de predare germană și cu o durată de 3 ani. În acest fel, învățământul primar în limba de comandă a Regimentului – deschizând și posibilitatea continuării unor studii de nivel superior – fusese asigurat pentru o populație în care românii reprezentau mai bine de două treimi, iar sârbii, germanii, puținii unguri și alte etnii constituiau restul. Alături de aceste școli capitale, susținute din fonduri graniță, în Granița Militară Bănățeană s-a înființat, mai ales după 1791, un număr impresionant de așa-zise școli naționale, în care limba de predare era, după caz, română, sârbă sau germană. O statistică din anul 1803² ne dezvăluie amploarea relației de învățământ de pe teritoriul Graniței Militare Bănățene, sistem creat fără îndoială în spiritul viziunii iosefine de ridicare a populației prin binefacerile educației școlare, în cazul special al grănicerilor adăugându-se rațiuni imediate de ordin practic. Astfel, în acel an, pe teritoriul Regimentului 12 de graniță germano-bănățean funcționau 8 școli capitale și 43 școli naționale, în vreme ce, în Regimentul 13 de graniță româno-iliric, activau 6 școli capitale și nu mai puțin de 74 școli naționale³. Această situație statistică poate fi înțeleasă în adevărata ei semnificație, dacă avem în vedere faptul că Regimentul germano – bănățean avea 52 comune și o comunitate militară (Panceova), iar Regimentul româno – iliric număra 113 comune și o comunitate militară (Biserica Albă). Războaiele napoleoniene, în care regimentul de Graniță din Banat au fost implicate activ, au avut un efect oarecum paradoxal pentru dezvoltarea învățământului din Granița Militară Bănățeană, în mod cu totul deosebit asupra aceluia în limba germană. Nevoia unui corp de subofițeri cunoscători ai limbii de comandă din rândul românilor și sârbilor a determinat o dezvoltare accentuată a școlilor capitale și exploatarea altor forme de instruire pentru cariera ostășească. O săptămână mai târziu (11 noiembrie 1807) Consiliul Aulic de Război i-a ordonat Comandamentului General Bănățean să ia măsurile necesare pentru punerea în practică a decretului imperial⁴. Vizita de inspecție făcută în Granița Militară Bănățeană de arhiducele Ludwig în vara anului 1808⁵, raportul adresat de acesta Consiliului Aulic de Război în

¹ Ghidiu, Bălan, 1909, p. 248. Până atunci, pe teritoriul Regimentului 13 de graniță româno-iliric ființase o singură școală capitală, la Biserica Albă (Bela Crkva), sediul de atunci al Comenzii Regimentului, precum și o școală așa-zisa trivială, în fapt tot o școală capitală, la Caransebeș.

² Vaniček 1875, p. 270

³ Feneșan, 1970, pp. 91 – 110.

⁴ Ghidiu, Bălan 1909, p. 248. În mod cu totul surprinzător, două monografii, de altfel temeinice, consacrate istoriei învățământului din Banat – Țărcovnicu 1970, Țărcovnicu 1978 – nu amintesc defel Școala matematică de la Caransebeș, la fel ca și Marchescu 1941.

⁵ Feneșan 1973, p. 387

calitate de director general al Granițelor Militare din Imperiul austriac au dat, apoi, un impuls hotărâtor acestei instituții de învățământ secundar de la Caransebeș.

În noua școală, cu o durată de 3 ani, erau admiși absolvenții cei mai merituoși ai școlilor capitale de pe raza Regimentului româno – iliric, fiind avuți în vedere atât fiii de ofițer și subofițer din Regiment ori fiii unor funcționari civili, meșteșugari sau liber – profesioniști, deopotrivă cu cei mai capabili băieți de grăniceri, care urmaseră mai întâi școala națională, apoi, cea capitală, cunoscând, prin urmare, limba germană. În primul an de studii, profesorii, doi la număr, provenind din rândul ofițerilor Regimentului, le predau ofițerilor aritmetica, geometria teoretică și practică. În al doilea an de studiu, acestor materii li se adăugau geometria în spațiu, nivelarea, înregistrările, à vue și fortificațiile de câmp. În fine, în ultimul an de studiu, tuturor acestor materii, care erau predate în continuare, li se mai adaugă trigonometria. Continuând obiectele de studiu din școlile capitale, elevii Școlii matematice erau instruiți pe mai departe și în domeniul algebrei, gramaticii, istoriei, geografiei, desenului și economiei rurale⁶. Predarea disciplinelor cu profil militar era de la sine înțeleasă: instrucția armelor, instrucția de geniu, regulamentele de ordine interioară, de serviciu și de câmp⁷. Exercițiile/lucrările practice în teren au reprezentat o parte consistentă a programei de învățământ. Se mai cuvine amintit faptul, că funcționarea Școlii matematice de la Caransebeș a fost asigurată aproape în întregime din fondul de graniță, dar elevii erau datori să-și procure materialele de scris și pentru desen din mijloace proprii, o obligație care – așa cum se va vedea – i-a silit pe mai mulți să-și întrerupă, cel puțin temporar, studiile.

Credem că nu este de prisos să amintim faptul, că a existat și o tentativă de a întregi activitatea cu finalitate eminentă militară sau legată de administrația de graniță printr-o instituție de învățământ cu caracter civil. Astfel, în 1811, Ioan Radovanovici, directorul școlilor naționale din Granița Militară Bănățeană, i-a înaintat colonelului Michael von Mihaljevits, comandantul de atunci al Regimentului româno-iliric, cererea prin care solicită permisiunea de a înființa la Caransebeș, o școală reală. Cu toate că Radovanovici a obținut, la 27 iulie 1811, aprobarea dorită, instituția de învățământ n-a putut fi deschisă din lipsa oricărei susțineri financiare⁸, datorate, mai mult ca sigur crizei care zguduia finanțele Imperiului, culminând cu defavorizarea monedei (așa-numita *devalvație*).

Despre modul cum a funcționat Școala de matematică de la Caransebeș⁹ știm încă foarte puțin, fie datorită pierderilor suferite de arhiva Comandamentului General Bănățean și de cea a Regimentului de graniță româno-iliric, fie prin faptul că nu s-au efectuat cercetări în Arhiva Militară (Kriegsarchiv) de la Viena.

În cele din urmă, recurgând la materialul de arhivă de care am dispus până în prezent, vom încerca să scoatem din uitare primul deceniu de activitate al acestei instituții de învățământ secundar din Caransebeșul grăniceresc. Vom afla astfel că, în anii 1812-1813, dascălul care a predat disciplinele matematice la școala caransebeșană a fost locotenentul-major Schoene (din 1814 căpitan), căruia Consiliul Aulic de Război – având în vedere un ordin în acest sens din anul 1793 – i-a aprobat un supliment lunar de 10 florini la salariu, ținând seama de însemnătatea acestui „post științific” (wissenschaftlicher Ppostem)¹⁰.

⁶ Ghidiu, Bălan 1909, p. 248.

⁷ Groza 1983, p. 85, 86.

⁸ Ghidiu, Bălan 1909, p. 248.

⁹ Încă din 1803, o școală matematică întru totul identică funcționa la Panciova, sediul Regimentului 12 de graniță germano-bănățeană, cf. Fr. Vaniček, *op. cit.* vol. IV, p. 270. Credem că aceasta a fost înființată încă în ultimul deceniu al secolului al XVIII-lea.

¹⁰ Vezi corespondența în acest sens între Consiliul Aulic de Război, Comandantului General Bănățean și Comanda Regimentului 13 de graniță româno-iliric păstrat la Direcția Județeană a Arhivelor Naționale

Așa cum am amintit, criza financiară care a afectat Imperiul austriac datorită războaielor napoleoniene n-a ocolit nici Granița Militară Bănățeană și, *eo ipso*, Școala matematică de la Caransebeș. În vara anului 1812, ca urmare a sesizării primite de la Comanda Regimentului de graniță româno-iliric, Comandamentul General Bănățean a rugat Consiliul Aulic de Război să-i pună la dispoziție banii necesari pentru procurarea instrumentelor necesare Școlii matematice, precum și pentru hârtia de scris și cea de desen, solicitări înaintate de locotenentul-major Schoene¹¹. Având desigur în vedere importanța Școlii matematice, Consiliul Aulic de Război a aprobat fără întârziere, din resursele financiare ale Regimentului 13 româno-iliric, să fie achiziționate mai multe materiale necesare „Școlii de geometrie” (*Geometrische Schule*) de la Caransebeș¹²: o trusă completă de compasuri, 16 jumătăți de trusă de compase, 2 tăblii cu busolă și dioptrii folosite la ridicările topografice, 2 lunete mici cu tub telescopic pentru ridicările topografice ale zonelor îndepărtate, agenda de logaritmi și cea logaritmo-trigonometrică a lui Linder și faimosul „Studii ale terenului” datorat generalului Gomez¹³. Mai mult, pentru a asigura pe viitor mai bine trebuințele Școlilor matematice de la Caransebeș și Panciova, Consiliul Aulic de Război a cerut Comandamentului General al Banatului situații statistice în legătură cu aceste instituții școlare. Drept urmare aflăm că, la Școala de matematică de la Panciova, locotenentul-major Puricelli instruia un număr de 19 elevi, în vreme ce la Caransebeș locotenentul-major Schoene pregătea nu mai puțin de 80 de elevi, pentru care evaluase un necesar anual de 5 florini pentru fiecare, spre a i se asigura rechizitele trebuincioase¹⁴. La mai puțin de trei luni de la această informare, Comandamentul General Bănățean i-a raportat Consiliului Aulic de Război, la 19 februarie 1813, că Școala matematică din Caransebeș numără 94 elevi¹⁵. Numai că, doar 22 dintre aceștia își puteau procura din mijloace proprii rechizitele de scris și de desen necesare, în vreme ce pentru ceilalți 72 s-a solicitat achiziționarea din fondul de graniță. Până la urmă, subvenția a fost acordată unui număr de 67 elevi, cei 5 exceptați fiind, de altfel, cu toții fii ai unor ofițeri activi sau pensionari. În același timp, Comandamentul General al Banatului i-a atras atenția în mod serios Comandei Regimentului 13 de graniță romano-iliric, ca „*la acest învățământ de geometrie și matematică să fie atrași doar acei băieți de grăniceri care, în urma situației lor de acasă, dau speranțe că vor putea fi înrolați în serviciu militar sau reparați ca personal silvic, deoarece altfel nu ar fi atins scopul acestui învățământ.*”¹⁶

Timiș, *fond Comandamentul general Bănățean*, 133/62, f. 950-951 și 954 (se va cita în continuare DJTAN CGB).

¹¹ DJTAN-FCGB, 138/115, f. 1033

¹² *Ibidem*, ff. 1029-1032

¹³ Moritz Gomez de Parientos (1744, Nieuport în Țările de Jos austriece – 1810, Buda), original dintr-o familie spaniolă intrară în serviciu militar al Habsburgilor, a urmat Academia Militară de la Wiener Neustadt, devenind apoi profesor de tactică tot acolo. În urma participării la mai multe companii militare, devine în 1800 general-maior și este numit director al Arhivei Militare (Kriegsarchiv) de la Viena. Este unul dintre organizatorii Academiei Militare Ludovica din Buda, fiind răsplătit pentru meritele sale de către Francisc I cu gradul de general-locotenent (*Feldmarschalleutnant*) și cu indigenatul nobilar ungar. Este autorul renumitului manual *Terrainlehre zum Unterricht für Officiere der österreichischen Arme* (ediția I-a, Buda, 1805), folosită zeci de ani la instruirea ofițerilor din armata imperială, cf. Const. v. Wurzbach, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*, vol. 5, Viena 1859, p. 265, 266.

¹⁴ DJTAN-FCG, 138/115, f. 1033, 1034

¹⁵ Trebuie avut în vedere faptul că învățământul se desfășura în două semestre, în prima și în a doua parte a anului, ceea ce explică în parte – dacă nu ținem seama de elevii retrași – diferența dintre numărul de elevi la începutul lunii decembrie 1812 și cel de la finele lunii februarie 1813

¹⁶ DJTAN-FCGB, 151/47, f. 280: „*dass zu diesen Unterricht in der Geometrie und Mathematik nur solche Gränzknaben werden beigezogen, die nach ihren häuslichen Verhältnissen Hoffnung geben für den Dienst*”

Costul ridicat al rechizitelor de scris și de desen a cauzat pe mai departe dificultăți celor mai mulți dintre elevii Școlii matematice, obligând Comanda Regională de graniță să îi subvenționeze. Astfel, în cursul semestrului de vară a anului 1813 (1 mai -31 octombrie) nu mai puțin de 60 elevi au beneficiat de ajutor financiar pentru a putea urma cursurile școlare, 56 dintre ei fiind grăniceri, 3 cadeți ai regimentului, iar unul dintre ei băiat de ofițer¹⁷. Deși localitatea de origine a elevilor nu este menționată, socotim totuși că, în unele cazuri, o putem desluși cu ajutorul altor documente din acea vreme. Astfel, din Mehadia sunt, fără îndoială, Iosif Chiticean, Simion Băcilă, Teodor Humița, Nicolae Giagim, Nicolae Vedrilă și Gheorghe Ghimboșă din Domașnea provin Petru Lozici, Pavel Galescu, Ilia Juberan, și Nicolae Adamescu; din Iablanița sunt Mihai și Barbu Tătucu, iar din Petnicul învecinat Vichentie Cornea. De la Bozovici pare să fie Gruia Hârcilă, iar din Rudăria aflată în apropiere Novac Didragă. Iacob Muică este cu mare probabilitate din Pecenișca în vreme ce Gheorghe Brânzei și Lazăr Cristescu par să fie din Cornereva. Din Caransebeș sunt, cu destulă probabilitate, Gheorghe Muntean și Martin Șușară, în vreme ce alți elevi sunt originari din două sate apropiate: Antonie Dancea și Ianăș Seracin din Turnu Ruieni și Dumitru Ciric din Var sau Iaz. Trebuie să remarcăm, totodată, faptul, că cei mai mulți dintre elevii Școlii matematice provin din localitățile în care funcționa o școală capitală sau din satele aflate în apropiere.

Desfășurarea activității Școlii matematice de la Caransebeș era condiționată nu numai de rechizitele specifice necesare, ci, în aceeași măsură, de condițiile în care se desfășurau lucrările practice, fără îndoială deosebit de importante pentru viitorii subofițeri. Astfel, într-un ordin adresat Comandamentului Regional Bănățean la 28 iulie 1815¹⁸, Consiliul Aulic de Război a ținut să-i pună în vedere următoarele: *„Ridicările topografice pe teren efectuate de către elevii Școlii matematice de la Caransebeș au drept scop doar exercițiul practic, așa că se pot desfășura în mod corespunzător în imediata apropiere a localității de reședință a statului-major (adică orașul Caransebeș - C.F.). Acolo terenul oferă o mare diversitate, iar ridicările topografice se pot relua în fiecare an, având în vedere faptul că, pe de o parte, acestora li se pot da spre ridicare zone care încă n-au fost lucrate.”*¹⁹ Drept urmare, nu s-au aprobat banii pentru deplasarea elevilor în zona Borlova și s-a cerut ca din fondurile Regimentului de graniță să fie suportate doar cheltuielile strict necesare pentru desfășurarea lucrărilor practice de topografie.

Dezvoltarea învățământului de toate gradele în Granița Militară a Imperiului austriac a primit un impuls deosebit în anul 1816, când a fost reînființată Comisia Aulică de Studii (*Studienkommission*), care a pus la punct, în strânsă colaborare cu Consiliul Aulic de Război, dezvoltarea așa numitelor școli divizionare, inclusiv în cazul Regimentului 13 de graniță româno-iliric. Astfel, la nivelul unui divizion (adică 2 companii) s-a înființat o școală divizionară, susținută din fondurile regimentului de graniță respectiv²⁰. Școala de

enroulirt oder zum Waldpersonale bestimut zu werden, idem widrigens die Absicht dieses Unterrichts nicht erreicht würde”

¹⁷ DJTAN-FCGB, 151/47, f. 285, doc. I.

¹⁸ *Ibidem*, 159/80, f. 511

¹⁹ *Ibidem*: „Die Aufanahme auf dem Felde, welche die Schüler der mathematischen Schule zu Karansebeș vornehmen, hat blos ihre praktische Übung zum Zwecke und kann füglich in den näheren Umgebungen des Staabssoetes, wo des Terrain vielseitigen Wechsel darbietet, jährlich wiederholt werden, nachdem theils die Schüler sich ändern, theils denselben andere von ihm früher nicht bearbeitete Gegenden zugewiesen werden können.”

²⁰ Ritter von Hietzinger 1823, p. 497.

matematică de la Caransebeș s-a bucurat, la rândul ei, de atenția cuvenită²¹, de remarcat fiind faptul că, în cadrul celor 4 regimente de graniță din Transilvania (2 românești și 2 secuiești) nu funcționa pe atunci o astfel de instituție de învățământ²².

Un eveniment care a răscolit, fără îndoială, lumea Graniței Militare Bănățene în general și cea a Caransebeșului în mod special, a fost vizita făcută de împăratului Francisc I însoțit de împărăteasa Carolina Augusta²³. Venind din Ardeal prin Valea Bistrei, perechea imperială a ajuns la Caransebeș la 29 septembrie 1817²⁴, vizitând, în aceeași zi, cu precădere instituțiile de învățământ din oraș: școala capitală, la care 81 de elevi constituți în trei clase învățau, în limba germană, cititul, scrisul și aritmetica, primind și o instruire religioasă; Școala Germană de Fete, în care învățau 36 de eleve; Școala Națională Românească, aflată într-o casă peste drum de biserica Sfântul Gheorghe, unde 51 de elevi învățau sub îndrumarea unui învățător scrisul și cititul în limba română, împăratul constatând aici laconic, că lucrările văzute erau bune (*die Schriften waren gut*) și era deosebit de mulțumit de faptul că absolvenții de aici treceau direct la școala germană. Suntem siguri, că unii dintre aceștia se vor fi îndreptat apoi spre Școala matematică din oraș, pe care împăratul a vizitat-o în aceeași zi de 29 septembrie 1817. Cu acest prilej, monarhul a constatat cu satisfacție buna pregătire a celor 66 elevi de atunci: „*Ei învață cât se poate de bine, iar desenele militare au fost bune*” (*Sie lernen recht brav. Die militärischen Zeichnungen waren gut.*)²⁵. Tot cu acest prilej, suveranului i-a fost prezentată o situație statistică a Școlii matematice de la Caransebeș întocmită de stegarul Iancovici, document care s-a păstrat, din fericire, până în zilele noastre²⁶. Vom constata, înainte de toate că, în momentul vizitei imperiale, din totalul de 66 de elevi înscriși în cei trei ani de studiu, erau prezenți doar 34, 8 fiind bolnavi, iar alții 24 îngăduindu-li-se să plece datorită „foametei” (Hungersnoth). Cei mai mulți elevi (42) erau înscriși în clasa I, ceva mai puțini (17) în clasa a II-a, în clasa finală, a III-a, fiind doar 7. Scăderea numărului de elevi de la clasa I până la clasa terminală în raport de 6 la 1 se explică, credem, în mare parte prin dificultățile de ordin material cu care se confruntau. În ceea ce privește originea socială a elevilor de la Școala matematică, marea lor majoritate (43) a reprezentat-o copiii de grăniceri, urmași de cei 17 fii de ofițer (câte un băiat de colonel, locotenent-colonel și maior, 5 fii de căpitan, 4 locotenent-major și alți 5 de locotenent). Găsim însă și copii ai unor civili: câte un băiat de învățător, prim-pretor, meșter sticlă, săpunar, guard silvic, precum și pe Sofronie Creța, fiul preotului caransebeșan Ioan Creța²⁷. Cât privește statutul personal al elevilor, acesta confirmă întru totul caracterul militarizat al zonei: 31 grăniceri, 8 tiraliori, 4 caporali, 6 cadeți obișnuiți, 6 cadeți regimentari, 6 fii de ofițer, un fiu de funcționar și alți trei în stare civilă. Despre locurile de origine ale elevilor, documentul amintit nu ne oferă nici o informație. Vom încerca, la fel ca în cazul statisticii din 1813, să deslușim câteva din satele lor de obârșie. Astfel, din Mehadia sunt originari, fără îndoială, Gheorghe Căpușă, Iovan Țepeneag, Simion Guleran, Ioan Chiticeanu, Gheorghe Șuvăgău, Ilia, Nicolae și Gheorghe Petrașcu, la fel după cum Ioan și Barbu Tătucu sunt din Iablanița,

²¹ *Ibidem*, p. 530. Materialele predate elevilor erau matematica, arta militară, topografia militară, caligrafia, geografia, istoria, corespondența militară și religia.

²² *Ibidem*, p. 531

²³ Feneșan 2009, pp. 75-107.

²⁴ *Ibidem*, p. 78.

²⁵ *Ibidem*, p. 87, 88.

²⁶ Haus – Hof – und Staatsarchiv Wien, Habsbergisch-lothringische Familienarchive, Karton 34 (Beilagen der Reise im Banat), nr. 5/Arhivele Naționale Istorice Centrale București, Colecția Microfilme Austria, rola 57/I, c 258–259; vezi doc. 2

²⁷ Ghidiu, Bălan 1909, pp. 50-53; Feneșan 1973, pp. 481 – 483

iar Iosif Cornea din Petnic. Din Domașnea sunt originari cu certitudine Ilie Curescu, Pavel Rujan și Petru Lozici, iar din Cornereva învecinată Nistor Brânzei și Ioan Vervescu. Craia Pâșlea este cu siguranță din Bozovici, la fel ca Iosif Berzescu din Teregova și Dumitru Miculescu din Armeniș. Filip Moacă pare să fie din Slatina Timișului, iar Iosif Ghergu din Poiana. În fine, Sofronie Creța este cu certitudine din Caransebeș.

Ar fi, fără îndoială, interesant și necesar să putem cunoaște rosturile ulterioare ale celor care au absolvit Școala matematică de la Caransebeș²⁸. Majoritatea lor covârșitoare credem că au rămas pe teritoriul Regimentului de graniță româno-iliric, doar destinele lor pot fi deslușite doar prin cercetarea a ceea ce s-a mai păstrat din arhiva Regimentului și a companiilor sale la Arhivele Naționale din Caransebeș. Și tot aici, deopotrivă cu cercetarea arhivei Comandamentului Militar Bănățean și al Consiliului Aulic de Război/Ministerului de Război de la Viena, se vor găsi informații pentru istoria ulterioară a Școlii matematice de la Caransebeș. Ceea ce știm însă de acum cu certitudine este faptul, că această instituție de învățământ a fost desființată în anul 1854, cu intenția ca locul ei să fie luat de o școală reală inferioară. Deși comunele grănicerești din Regimentul 13 de graniță româno-bănățean au strâns în acest scop o sumă destul de mare, totuși colonelul Weymann, comandantul Regimentului, a socotit-o insuficientă și n-a aprobat înființarea școlii²⁹. Până la urmă, activitatea Școlii de matematică avea să fie continuată într-o structură, cu obiective și o ofertă didactică asemănătoare, înființată la Caransebeș pe temeiul Înaltului Decret Imperial din 5 decembrie 1858³⁰.

1814 octombrie 25, Caransebeș

C o n s i g n a ț i o n

Von 1 – ten May bis Ende October 1813 uiber nachbenannte mathematische Schüler, welche der Unvermögenheit wegen die erforderlichen Zeichnungs-Matrealien beizuschaffen nicht im Stande sind, als:

Gränzers: Josph Kittishan, Jova Jacob, Naum Mik, Theodor Schinshar, Jevrem Radosavljevich, Sawa Stojshich, Lazăr Koicsich, Michael Rakich, Jovan Stoichevich, Schivko Wukaschinow, Marko Dollich, Wikhentie Rozumovich, Traillo Krkush, Georg Brinzey, Peter Lozich, Pavel Galleshko, Illia Schuberan, Radosav Stoicsich, Michael Tattuku, Antonie Dancza, Gheorg Ketrinesko, Simion Bacsilla, Barbu Tattuku, Adam Disaga, Anton Paich, Pavel Birzia, Jacob Muika, Theodor Humicza, Illia Maikovich, Nicolae Wedrilla, Nicolae Czaschin, Lazăr Krestekso, Wikentie Kornia, Demetru Csirik, AndreaBallind, Marian Peppa, Petru Bufta, Guja Hersilla, Illia Millu, Nicolae Adamesko, Illia Krakoshin, Marco Bukur, Paul Fetesko, Mathias Schillan, Arsenie Diurich, Stephan Novakovich, Luka Bogdanovich, Iwan Boshkovich, Georg Ghimbosha, Nicolae Piczik Nova Didraga, Janosh Serashin, Martin Schushara, Georg Muntjan, Joaczim Schivanovicz.

Oeconomie- Hauptmann – Sohn Eduard Antollich

Regimentes-Cadetten: Anton Radoikovich, Michael Jankovich, Illia Milloshevich.

G r ä n z e r: Nicolae Gugga

S U M M A: 60 Köpfe

²⁸ Credem că Joseph Appel, fiu al unui căpitan din Regimentul 13 de graniță româno-iliric, care urma în anul 1817 cursurile Școlii matematice de la Caransebeș, ar putea fi identic cu viitorul general-maior cavaler de Appel, care a deținut în anii 1842–1849 comanda Brigăzii de graniță de la Caransebeș; cu privire la persoana acestuia, Marquartestein, 1992, col. 42.

²⁹ Ghidiu, Bălan 1909, p. 249, 250.

³⁰ *Ibidem*, p. 250

Vidi, Mihalovich pr., Oberst

Vidi Caransebeş, den 29 – ten – ber 1814 und die Anzahl dieser Schüler qua ad calculo richtig befunden.

Höflinger pr.
Feld – Kriegs – Commissarius

Arhivele Naționale Timișoara, Comandamentul General Bănăţean,
151 / 47, f. 285 r-v; original.

WALLACH-ILLIRISCHES GRENZ-REGIMENT No. 13

Mathematische Schule

Lehergegenstände welche diesen Cours vorgetragen worden sind, als

Chargen	Nomina	Stand der Eltern	Hiervan sind			Inhalt der vorgetragenen Lehrer gegenstände
			Presente	Karanke in loco	Weger hungers noth entlassene	
H.H ordinari Cadetten	Ladislau Grivey	Hauptmann		1		Arithmetik, theoretische und praktische geometrie
	Joseph Bersesko	Lieutenant		1		
	Aron Poppovich	Oberlieuten.	1			
	Gregor Pejesko	Lieutenant		1		
	Wassilie Mankosch	Oberlienten.	1			
Regimentes Cadett	Joseph	Hauptmann	1			d-o
	Milloschevich	Oberlieuten	1			
	Nikolaus Schivanovich					
Gemeine Fousiliers	Petru Hotz	Gränzer	1			d-o
	Andrey Radulovich	d-o	1			
	Josim Gergul	d-o			1	
	Nicola Supzierje	d-o			1	
	Procopie Nicolich	d-o			1	
	Peter Dragulesko	d-o			1	
	Schurka Bihoy	d-o	1			
Gränzers	Philip Moaka	d-o	1			d-o
	Josim Kornia	d-o	1			
	Paul Terzu	d-o	1			
	Dumitru Mikulesko	d-o	1			
	Georg Kapuscho	d-o	1			
	Nistor Brinzei	d-o	1	1		
	Paul Bistran	d-o		1		
	Jovan Zepeneag	d-o		1		
	Karaja Püschilea	d-o			1	
	Jonn Goscha				1	
	Simion Guleran	d-o			1	

	John Tatuku	d-o		1		
	Nicolaje Kraschunel	d-o		1		d-o
	Trajan Andrey	d-o		1		
	Stepan Boschiag	d-o		1		
	Peter Wleikovaz	d-o		1		
	Lukas Bradicsan	d-o		1		
Gränzers	Dumutru Fulga	d-o	1			
	Mihail Ferlian	d-o	1			d-o
	Jovan Jankulovich	d-o			1	
Offices- Göhne	Stephan Ostoich	Major	1			
	Georg Petraschko	Obrelieuten.	1			d-o
	Thimotei Woinovich	Lieutenant	1			
	Joseph Krajesko	Lieutenant	1			
Blamtensohn	Franz Peter	Lehrer	1			d-o
Zivilstanders	Corolus Marschovsky	Oberstuhlrichter	1			
	Ferdinand Kastel	Glasermeister				d-o
			21	6	15	
Regimentes Cadetten	Joaph Oreskovich	Hauptmann	1			Arithmetik, theoretische, praktische und körperliche
	Sofronie Kretza	Pfarrer	1			Geometrie, das Nivelliren, á lavue- Aufnahme und Feld-Forti- fication
	Peter Gamber	Seifensieder	1			
Korpolaren	Marko Dollich	Gränzer		1		
	Matheus Petrovich				1	
Gemeiner Fousilier	Barbu Tatuku	d-o	1			
Gränzers	Johann Kitican	d-o	1			
	Illia Petraschko	d-o	1			
	Jovan Werwesko	d-o	1			
	Konstantin	d-o			1	
	Urschikicz	d-o			1	
	Schivoin Jankovich	d-o			1	
	Georg Schuvegeo				1	
	Janosch Kurjesko	d-o			1	
	Nicolaus Peka	d-o			1	
	Nicolaus Jepuran	d-o	1			
	Pavel Ruschan	d-o			1	
	Peter Losich					
K. K. ord. Cadett	Joseph Poppovich	Oberstlieuten.	1			Aritmetik, theoretische und körperliche Geometrie, das Nivelliren,
Regiments Cadett	Joseph Peretich	Gewester Oberster	1			

Korporale	Nicolaus Petraschko Stephan Rajakovich	Gränzer d-o	1	á la vue Aufnahme, Feld- fortification und Trigonometrie
Korporale	Joseph Appel Franz Schnörch	Hauptmann d-o	1	
Zivilstandes	Anton Piskovich	Waldbereiter	1	

Signatum Caransebess, den 29-ten September 1817

Jankowisch m. ppr.
Fährnich

Haus-, Hof- und Staatsarchiv Wien, Habsburgisch-lothringische Familienarchive, Karton 34 (Beilagen der Reise im Banat), Nr. 5/Arhivele Naționale Istorice București, Colecția Microfilme Austria, rola 67/I, c. 258-259.

Die mathematische Schule in Karansebesch zu Beginn des 19. Jahrhunderts. Einige Bemerkungen

**MATHEMATIK IN DER SCHULE VON KARANSEBESCH FRÜHEN NEUNZEHNEN
JAHRHUNDERT, EIN PAAR ÜBERLEGUNGEN**
(Zusammenfassung)

Infolge eines allerhöchsten Dekretes vom 3 November 1807, wurde in Karansebesch, Stabsort des Wallachisch-illyrischen Grenz- regiments Nr. 13 der Banater Militärgrenze die sogenannte mathematische Schule (aktenmässig auch als geometrische Schule erwähnt) gegründet. Noch in den späten goer Jahren des 18. Jahehunderts bestand in Pantschowa, Stabsort des Deutsch-banater Grenzregiments Nr. 12 aus eben derselben Banater Militärgrenze, eine ähnliche matematische Schule. Gedacht waren diese Lehranstalten, in Karansebesch wie in Pantschowa, um die den Banater Grenzregimentern besonders in der Zeit der napoleonischen Kriege so nötigen Unteroffiziere auszubilden. In Friedenszeiten aber liessen sich die Absolventen der mathematischen Schulen auch als Waldbereiter u. dgl. gebrauchen. In Karansebesch wie in Pantschowa waren die Lehrkräfte Offiziere des Regiments. Vorgetragen wurde in deuscher Sprache, u. zw. im ersten Studienjahr Arithmetik, theoretische und praktische Geometrie, Lehrfächer denen sich im zweiten Studienjahr die Raumgeometrie, das Nivelliren, die á la vue Aufnahme und die "Feld-Fortification" hinzugesellten. In dritten abschliessenden Studienjahr wurde den Zöglingen auch Trigonometrie beigebracht. Dass auch Fächer aus dem ausgesprochenen Militärbereich vorgetragen wurden versteht sich von selbst. In die mathematische Scule wurden die besten Absolvent der sogenannten Hauptschulen und Trivialschulen aufgenommen, wo das Deutsche Unterrichtssprache war. Die zahlenmässig weit überwiegenden Rumänen und die Serben waren gewöhnlicherweise Absolventen des sogenannten Nationalschulen, die sich anschliessend die deutsche Vortrages-und Kommandosprache in den Hauptschulen angeeignet hatten. Zu des Schülern der mathematischen Schule zählten vorwiegend Gränzer- und Offiziersöhne, aber auch Beamten- und Handwerkersöhne, ja sogar der Junge eines orthodoxen Pfarrers. Hinsichtlich der Schüleranzahl war die Karansebescher Schule bedeutender als die in Pantschowa: zählte die erste im Jahr 1812 beachtliche 80 Schüler (1813 sind es sogar 94 gewesen), so wurde die andere von lediglich 19 besucht. Übrigens hat auch Kaiser Franz I, anlässlich seines Karansebescher Aufenthalts am 29. September 1817, seine völligste Zufriedenheit über den guten Gang der dortigen mathematischen Scule ausgesprochen. Ob die Absolventen der Karansebescher mathematischen Schule non höhere militärische Bildunges anstalten besucht haben, konnte bis z.Z. niht stichfest eruirt werden. Es darf aber beispilswiese angenommen werden, dass der 1817

im dritten Studienjahre eingeschriebene Hauptmannssohn Joseph Appel mit dem künftigen Brigadegeneral der Banater Militärgrenze in der Zeit von 1842 bis 1849 gleichzusetzen ist. Die Karansebescher mathematische Schule wurde im Jahr 1854 aufgelöst, um einer geplanten Unterrichtsschule den Platz zu räumen, ein Vorhaben das leider an Geldmangel gescheitert ist. Fortgeführt wurde aber die Tätigkeit der Karansebescher mathematischer Schule durch die 1858 infolge des hohen Dekretes vom 5.

Dezember ins Leben gerufene dortige Regiments-schule.

Bibliografie

- DJTAN-FCGB = Direcția Județeană a Arhivelor Naționale, fond *Comandamentul General Bănățean*
- Feneșan 1970 = C. Feneșan, *Contribuții la istoricul învățământului în Granița Militară Bănățeană la sfârșitul secolului XVIII-lea și începutul secolului al XX-lea*, în „Studii de istorie a Banatului”, vol. II, Timișoara, 1970
- Feneșan 1973 = C. Feneșan, *Nemulțumiri în Granița Militară Bănățeană la începutul secolului al XIX-lea*, în „Anuarul Institutului de Arheologie Cluj”, vol. XVI (1973)
- Feneșan 2009 = C. Feneșan, *Banatul în jurnalul de călătorie al împăratului Francisc I (1817)*, în „Anuar 2009. Institutul de Cultură al Românilor din Voivodina”, Zrenjanin, 2009
- Ghidiu, Bălan 1909 = Andrei Ghidiu, Iosif Bălan, *Monografia orașului Caransebeș*, Caransebeș 1090
- Groza 1983 = Liviu Groza, *Grănicerii bănățeni*, București 1983
- Marchescu 1941 = Antoniu Marchescu, *Grănicerii bănățeni și Comunitatea de avere*, Caransebeș, 1941
- Ritter von Hietzinger 1823 = *Statistik der Militärgränze des österreichischen Kaiserthums*, vol II, Viena, 1823
- Țârcovnicu 1970 = V. Țârcovnicu, *Contribuții la istoria învățământului românesc din banat (1870-1918)*, București, 1970
- Țârcovnicu 1978 = V. Țârcovnicu, *Istoria învățământului din Banat până la anul 1800*, București, 1978
- Vaniček 1870 = Fr. Vaniček, *Specialgeschichte der Militärgrenze*, vol. IV, Viena, 1870